

*Світлана Наход,
аспірантка Дніпропетровського
університету імені А. Нобеля*

ПРОГНОСТИЧНІ ВМІННЯ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНИХ ВМІНЬ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Стаття присвячена теоретичному аналізу проблеми визначення ролі прогностичних вмінь в структурі професійних вмінь психолога. Розглянута система вмінь, необхідних майбутньому фахівцю для вирішення типових професійних задач. З'ясована значущість прогностичних вмінь в процесі виконання будь-якого виду професійної діяльності психолога та встановлена необхідність їх формування в період навчання студентів у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: *прогностичні вміння, види діяльності психолога, виробничі та типові задачі діяльності, формування прогностичних вмінь.*

Статья посвящена теоретическому анализу проблемы определения роли прогностических умений в структуре профессиональных умений психолога. Рассмотрена система умений, необходимых будущему специалисту для решения типовых профессиональных задач. Определена значимость прогностических умений в процессе выполнения любого вида профессиональной деятельности психолога и установлена необходимость их формирования в период обучения студентов в высшем учебном учреждении.

Ключевые слова: *прогностические умения, виды деятельности психолога, производственные и типовые задачи деятельности, формирование прогностических умений.*

The article is devoted to the theoretical analysis of the problem of determination of a role of prognostic skills in professional skill structure of a psychologist. The system of skills has been reviewed, as those skills are necessary to a future specialist while solving typical problems. The importance of prognostic skills has been identified, especially while performing any kind of psychologist professional activity, and the necessity of their formation in the period of students' study at higher educational establishments has been established.

Key words: *prognostic skills, psychologist's activity types, industrial and typical tasks of activity, the formation of prognostic skills.*

Сучасні умови швидко мінливого суспільства висувають нові вимоги до компетентності, професіоналізму, особистісної професійної підготовки в системі вищої освіти майбутнього фахівця в галузі психології.

Випускники повинні не тільки оперувати власними знаннями, а й бути готовими змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення та навчатися впродовж життя.

Багато психологів стикаються з труднощами в практичній діяльності, які часто пов'язані зі слабо розвиненими здібностями передбачати результат психологічних дій і взаємодій, а також з відсутністю умінь і навичок ефективно реагувати на непередбачувані зміни в процесі виконання професійної діяльності. Особливо часто з такими проблемами зустрічаються молоді фахівці. Випускники вузів, які накопичили певний досвід і володіють необхідними для прогнозування знаннями, не завжди вміють ефективно використовувати їх у своїй діяльності. Тому виникає реальна потреба у формуванні прогностичних умінь та розвитку прогностичних здібностей у студентів-психологів в процесі їх навчання у вищих навчальних закладах.

У психолого-педагогічній літературі частково висвітлені питання прогнозування і передбачення. М. С. Севастюк досліджує процес формування прогностичних знань і вмінь у студентів педагогічних факультетів, Є. В. Постнікова – процес формування вмінь прогнозування у студентів – майбутніх економістів, А. В. Антонець – формування прогностичних вмінь майбутніх менеджерів, Л. А. Регуш – розвиток здатності до прогнозування в пізнавальній діяльності, І. В. Бестужев-Лада – соціальне прогнозування, Б. С. Гершунський – проблеми дидактичної прогностики, А. В. Брушлинський – проблеми мислення та прогнозування, В. А. Лисичкін – теорію і практику прогностики, Б. Ф. Ломов – антиципацію у структурі діяльності людини, І. Г. Батраченко – психологічні закономірності розвитку антиципації людини. У роботах педагогів-новаторів Ш. А. Амонашвілі, Є. М. Ільїна, Д. Б. Кабалевського, С. Н. Лисенкової та ін. звертається увага на принцип випередження, «забігання вперед» у процесі навчання і виховання, а прогностична здатність названа однією з ключових умов ефективності праці.

Разом з тим у вітчизняній педагогіці відсутні наукові праці, в яких знайдено вирішення проблеми формування прогностичних умінь майбутніх психологів. Водночас, теоретичне і практичне значення формування прогностичних умінь студентів-психологів посилюється існуванням ряду невідповідностей між:

- зростанням вимог суспільства до якості психологічної освіти та рівнем професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів;
- значним потенціалом дисциплін циклу природничо-наукової та загальнопсихологічної підготовки щодо формування відповідних умінь і навичок, що входять до складу прогностичних, та недостатньою методичною забезпеченістю цього процесу в системі освіти ВНЗ.

Актуальність і недостатній рівень вивчення проблеми, а також значні

потенційні можливості щодо її вирішення, зумовили вибір теми нашого дослідження.

Мета статті – здійснення теоретичного аналізу визначення сутності прогностичних вмій в структурі професійних вмій психологів.

Як відомо, саме в період навчання у вищому навчальному закладі формується професіоналізм фахівця, який виявляється не тільки в оволодінні теоретичними знаннями, а й умінні застосовувати отримані знання на практиці, здатності знаходити раціональні способи вирішення поставлених завдань, умінні здійснювати вибір оптимальних методів досягнення результатів професійної діяльності тощо. Результатом підготовки спеціаліста-психолога у вищому навчальному закладі повинна стати його готовність до розв'язання системи виробничих функцій та типових задач. В якій би сфері людського, суспільного життя психолог не брав участь, всю його практику можна розділити на наступні види діяльності:

1) психологічна профілактика та просвітництво (формування у людини потреби у психологічних знаннях, бажання використовувати їх у роботі з людиною або в інтересах власного розвитку, своєчасне попередження можливих порушень у становленні особистості);

2) психологічна діагностика (виявлення індивідуально-психологічних особливостей, стосунків особи і специфіки групової взаємодії);

3) психологічна корекція (дія психолога на внутрішній світ клієнта з метою розкриття його резервів для вирішення психологічної проблеми);

4) психологічний розвиток (формування нових психологічних якостей, властивостей особи, що дозволяють клієнтові розвиватися у вибраному ним напрямі);

5) психологічне консультування (створення умов для розуміння людиною самого себе і значимих інших, для ухвалення рішень про те, що робити і як до цього відноситися).

Р. В. Овчарова зазначає, що в ході професійної діяльності психолог виконує ряд функцій, серед яких слід особливо відзначити функцію планування, реалізовану на першому етапі діяльності, і прогностичну функцію, яка передбачає участь в програмуванні, прогнозуванні і проектуванні виробничого (педагогічного) процесу, розробку критеріїв його результативності в термінах розвитку особистості його суб'єктів [5].

Будь-яка діяльність здійснюється завдяки вмінням. Для здійснення прогностичної діяльності психолог повинен володіти рядом умій, які і виробляються на базі розумових процесів суб'єкта цієї діяльності і знань.

Виходячи з аналізу типових задач діяльності фахівця з психології, підтримуючи думку Т. В. Дуткевич та О. В. Савицької, можна визначити наступну систему вмій, необхідну психологу для вирішення типових задач:

а) дослідницькі (гностичні) вміння:

- визначати психологічну проблему в умовах конкретної ситуації, розробляти шляхи подолання проблеми через постановку низки завдань;
 - поєднувати теоретичний аналіз проблем з їх оптимальним вирішенням;
 - знаходити найбільш ефективні засоби вирішення психологічної задачі;
 - з'ясовувати причинно-наслідкові зв'язки і заходи по оптимізації власної професійної діяльності;
- б) інтерактивно-комунікативні вміння:
- оволодівати інноваційним стилем професійної діяльності та гуманним ставленням до людини;
 - впливати на роботу персоналу з метою досягнення бажаного результату праці і задоволення його потреб;
 - реагувати на всі складнощі життя колективу, виділяти і розвивати позитивні складові;
 - встановлювати емпатичні зв'язки з клієнтом;
- в) діагностичні вміння:
- методично правильно проводити анкетування, тестування, заходи психокорекції та інших впливів на людину;
 - використовувати психологічний інструментарій, адекватний задачі і особливостям праці персоналу;
 - інтерпретувати результати психодіагностики, виявляти властивості особистості і можливості її продуктивної діяльності;
- г) дидактичні вміння:
- продуктивно навчати, забезпечувати розвиток і корекцію діяльності особистості та колективу;
 - здійснювати вибір і реалізацію продуктивних моделей, алгоритму і технології діяльності;
 - організувати соціально-психологічну роботу і особисто брати участь у проведенні адекватних заходів;
- д) прогностичні (проектувальні) вміння:
- формувати позитивну «Я-концепцію» у клієнта, самоаналіз і адаптацію до нових реальних умов;
 - здійснювати первинну профілактику шкідливих звичок людини;
 - проводити психологічну експертизу і корекцію асоціальної поведінки, психологічну реабілітацію людини;
 - консультувати керівників і працівників установ з питань використання психології з метою ефективної організації виробничої діяльності [1].

Отже, здійснюючи будь-який вид професійної діяльності, психолог повинен постійно прогнозувати її результат і передбачати хід подій.

Зіставляючи минуле і сьогодення, спеціаліст отримує можливість розкрити об'єктивні причинно-наслідкові зв'язки, детермінанти розвитку різних явищ, на основі яких може отримувати інформацію про майбутній перебіг подій.

Проблема сутності і складу прогностичних умінь розглядалася в різний час вченими з різних позицій.

Т. В. Димова пропонує розуміти під вміннями до прогнозування – систему теоретичних і практичних дій та операцій, відповідних логіці розвитку прогнозування, які надають можливість його реалізації.

Л. Маркес визначає, що прогностичні розумові вміння – це вміння, забезпечують отримання випереджаючої інформації про явища на основі знання їх сутності.

Під прогностичними вміннями А. М. Хубієва розуміє володіння комплексом розумових і практичних дій, спрямованих на вирішення прогностичних завдань на основі свідомого застосування на практиці психолого-педагогічних і методологічних знань.

Л. В. Акімова під вмінням прогнозувати розуміє психологічні властивості особистості, які проявляються у розумовій діяльності, спрямованій на пізнання будь-якої події, явища, процесу, яке може відбутися в майбутньому в будь-якому місці з будь-яким ступенем імовірності [2].

Пов'язаним з поняттям прогностичних умінь виступає поняття прогностичної компетентності. А. Ф. Присяжна визначає прогностичну компетентність як якість освіти, завдяки якій рівень підготовки спеціаліста до діяльності, його знання, вміння, якості дозволяють адекватно ставити мету, планувати, програмувати, проектувати діяльність, оперувати знаннями та вміннями процесу прогнозування з метою професійного зростання. При цьому формування прогностичної компетентності – процесуальна сторона підготовки до професійної функції прогнозування та оволодіння прогностичною компетенцією [4].

Враховуючи дану позицію, А. В. Захаров стверджує, що прогностичні вміння в складі прогностичної компетентності проектують структуру останньої на свій склад. Тому, підтримуючи цю думку, визначимо прогностичні вміння як можливість здійснювати дії, спрямовані на отримання прогнозу.

Слід відмітити, що погляди вчених щодо складу прогностичних умінь докорінно відрізняються, що обумовлено використанням різних підстав для виділення складових компонентів, а також різними цілями та завданнями власного наукового пошуку.

Виходячи з наведеного визначення прогностичних умінь і аналізу наукових джерел, ми виділили такі складові компоненти, які повинні враховуватися при формуванні прогностичних умінь майбутніх психологів і лягти в основу визначення критеріїв їх сформованості: інтелектуальні,

проективні, аналітичні уміння та моделювання.

В процесі проведення теоретичного аналізу, ми з'ясували, що зміст і специфіка психологічної діяльності, її структура в сукупності компонентів, відображають значущість прогностичних умінь, які багато в чому визначають результативність діяльності психолога. Прогностичні вміння відносяться до числа розумових професійно-психологічних явищ і визначаються як уміння, що забезпечують отримання випереджаючої інформації про явища на основі знання сутності цих явищ. В структурі умінь психолога і його професійно значущих якостях вони займають провідне місце. З одного боку, прогностична діяльність відноситься до теоретичної, науково-пошукової, з іншого – входить в різні сфери практичної діяльності як повноправний і необхідний елемент. Тому формування умінь прогнозування майбутніх психологів слід розглядати як один із важливих напрямів поліпшення їх професійної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дуткевич Т. В. Практична психологія: Вступ до спеціальності : навч. посіб. / Т. В. Дуткевич, О. В. Савицька. – 2-ге вид. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 256 с.
2. Захаров А. В. Формирование прогностических умений студентов педагогического ВУЗа (на материалах изучения дисциплин психолого-педагогического цикла) : дис. ... кандидата психол. наук : 13.00.08 / Захаров Антон Викторович. – Ишим, 2009. – 210 с.
3. Овчарова Р. В. Практическая психология образования / Р. В. Овчарова. – М. : Академия, 2003. – 448 с.
4. Присяжная А. Ф. Прогностическая компетентность преподавателей и обучающихся / А. Ф. Присяжная // Педагогика. – 2005. – № 5 – С. 71–78.